

Галина ЗАБЧУК

*кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, h.zabchuk@wupn.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5443-1656*

Ольга ІВАЩУК

*кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, ogaoolga@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3997-9394*

Богдан СЕНІВ

*кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, bohdan.seniv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6151-7044*

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ МІКРОПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Мікропідприємства України внаслідок повномасштабної війни з російською федерацією піддалися негативному впливу факторів, пов'язаних із бойовими діями, які призвели до погіршення їх фінансово-економічного стану та зростання кредитних ризиків, що обмежило доступ мікробізнесу до банківського кредитування. Зважаючи на затягування війни та поступове зниження купівельної спроможності населення, мікропідприємства потребуватимуть державної кредитної підтримки для збереження бізнесу та формування умов для його розвитку в період повоєнної відбудови країни. Відтак, в теорії та практиці банківського кредитування мікропідприємств актуалізується питання щодо пошуку ефективних механізмів кредитного забезпечення мікробізнесу в умовах воєнного стану.

Мета – проаналізувати проблеми кредитування мікробізнесу в умовах воєнного стану в Україні та запропонувати науково-обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення політики банківського кредитування малих підприємств.

Результати. Досліджено сучасні тенденції банківського кредитування мікропідприємств України в умовах воєнного стану. Обґрунтовано три групи ключових проблем, які негативно позначилися на динаміці і строковості банківського кредитування мікробізнесу, а саме: неефективна монетарна політика Національного банку України у контексті боротьби з інфляцією; зростання кредитних ризиків внаслідок бойових дій і погіршення макроекономічної кон'юнктури; прогалини у державній програмі “Доступні кредити 5-7-9”. На основі оцінки виявлених проблем банківського кредитування мікропідприємств в Україні обґрунтовано заходи щодо його активізації в умовах воєнного стану та з огляду на необхідність розвитку переробної промисловості, виробничої інфраструктури та підтримки сімейного фермерства, як одного із видів мікробізнесу.

Висновки. Вирішення наявних проблем кредитування мікропідприємництва запропоновано шляхом перегляду процентної політики НБУ в контексті боротьби з немонетарною інфляцією монетарними методами, що потребує зниження відсоткових ставок, насамперед за депозитними сертифікатами з метою вивільнення коштів для цільового кредитування мікробізнесу. Розширення також потребують напрямки кредитування мікробізнесу в межах існуючої державної програми “Доступні кредити 5-7-9” за рахунок цільового спрямування коштів на розвиток переробної промисловості, виробничої інфраструктури мікробізнесу, а також розвитку сімейного фермерства, що в кінцевому підсумку дасть змогу підвищити рівень розвитку місцевої економіки, збільшити кількість робочих місць і забезпечити добробут населення України.

Ключові слова: банківське кредитування, мікропідприємство, процентні ставки, доступні кредити, державна підтримка.

Рис.: 5, бібл.: 19.

Halyna ZABCHUK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
h.zabchuk@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5443-1656

Oliha IVASHCHUK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
ogaoolga@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3997-9394

Bogdan SENIV

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
bohdan.seniv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6151-7044

PROBLEMS OF LENDING TO MICRO-ENTERPRISES IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Introduction. As a result of the full-scale war with the Russian Federation, micro-enterprises in Ukraine have been negatively affected by factors related to the hostilities, which have led to a deterioration in their financial and economic condition and an increase in credit risks, which limited access to bank lending for micro-businesses. Given the prolongation of the war and the gradual decline in the purchasing power of the population, micro-enterprises will need state credit support to preserve their businesses and create conditions for their development during the post-war reconstruction period. Therefore, in the theory and practice of bank lending to micro-enterprises, the issue of finding effective mechanisms for credit support for micro-businesses under martial law is becoming relevant.

The purpose of the article is to investigate the problems of micro-business lending under martial law in Ukraine and to develop scientifically based proposals for improving the policy of bank lending to small enterprises.

Results. The article analyzes current trends in bank lending to micro-enterprises in Ukraine under martial law. The author substantiates three groups of key problems that negatively affected the dynamics and timing of bank lending to micro-businesses, namely: ineffective monetary policy of the National Bank of Ukraine in the context of combating supply-side inflation;

increased credit risks due to hostilities and deteriorating macroeconomic conditions; and gaps in the State program 'Affordable Loans 5-7-9 %'. Based on the assessment of the identified problems of bank lending to micro-enterprises in Ukraine, the paper substantiates measures to intensify it under martial law and given the need to develop the processing industry, production infrastructure, and support for family farming as a type of micro-business.

Conclusions. *The article proposes to solve the existing problems of micro-enterprise lending by revising the NBU's interest rate policy in the context of combating non-monetary inflation by monetary methods, which requires a reduction in interest rates, primarily on deposit certificates, to release funds for targeted lending to micro-businesses. The areas of micro-business lending under the existing state program 'Affordable Loans 5-7-9' also need to be expanded by targeting funds for the development of the processing industry, micro-business production infrastructure, and family farming, which will ultimately increase the level of local economic development, increase the number of jobs and ensure the well-being of the Ukrainian population.*

Keywords: *bank lending, micro-enterprise, interest rates, affordable loans, government support.*

JEL Classification: E51, G21, H56.

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія росії проти України з лютого 2022 р. негативно вплинула на діяльність мікропідприємств, як одних із найчутливіших до змін економічної кон'юнктури та прояву форс-мажорних обставин суб'єктів економіки. Швидка окупація частини територій України, порушення логістичних ланцюгів, зміна пріоритетів попиту, масова еміграція українців за кордон призвели до фізичного зменшення кількості мікропідприємств, тимчасового припинення їхньої діяльності та збільшення фінансових втрат, для покриття яких держава не створила належних умов, зокрема у вигляді розширення програм кредитування мікропідприємництва.

Зважаючи на затягування війни та поступове зниження купівельної спроможності населення, мікропідприємства потребуватимуть державної підтримки для збереження бізнесу та формування умов для його розвитку в період повоєнної відбудови країни. Відтак, в теорії та практиці банківського кредитування мікропідприємств актуалізується питання щодо пошуку ефективних механізмів

кредитного забезпечення мікробізнесу в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кредитування мікробізнесу в Україні не є новою, адже розвиток малого та мікробізнесу на всіх етапах економічного циклу є актуальним. Однак в умовах повномасштабної війни виникають специфічні особливості взаємодії банківського сектору та мікропідприємництва, які потребують наукового обґрунтування. Разом з тим, варто звернути увагу на праці тих науковців, які досліджували проблеми кредитування мікропідприємств України в умовах економічних криз і досягнули науково-обґрунтованих результатів, спрямованих на розширення кредитної підтримки мікропідприємництва. Так, заслуговують на увагу праці таких українських вчених, як: Н. Версаль [1], А. Жаворонок [2], М. Лапішко, В. Косик [3], С. Назлуханян [4], Н. Погореленко, В. Коваль [5], О. Руда, М. Турчик [6], О. Ступницький, В. Волга [7], С. Шелудько, Д. Тараненко [8] та ін. Однак не вирішеними залишаються питання щодо

визначення проблем кредитування мікробізнесу в умовах воєнного часу.

Метою статті є аналіз та оцінка проблем кредитування мікробізнесу в умовах воєнного стану в Україні, а також розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення політики банківського кредитування малих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мікропідприємства є найчисельнішою групою підприємств України, адже, окрім юридичних осіб різних організаційних форм, чисельність працівників яких становить до 10 осіб, охоплює тисячі фізичних осіб-підприємців. Так, станом на 1 січня 2022 р. кількість мікропідприємств становила 304 тис. 650 одиниць, а також 1 млн 585 тис. фізичних осіб-підприємців, де було зайнято 3 млн 127 тис. працівників, або 35% від загальної чисельності зайнятих на підприємствах України осіб [0]. Тобто сектор мікропідприємництва в Україні залучає значну частину економічно активного населення, а від ефективності мікробізнесу залежить добробут мільйонів людей та місцевих громад, основу економіки яких становить мікробізнес.

Однак повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела не лише до фінансових втрат, а й до зменшення кількості мікропідприємств і фізичних осіб-підприємців. Так, станом на січень 2023 р. на тимчасово окупованих територіях України зареєстровано близько 11% фізичних осіб-підприємців, а на територіях, які були тимчасово окупованими станом на березень 2022 р., було 32% фізичних осіб-підприємців [9], які, ймовірно, зазнали суттєвих втрат внаслідок бойових дій.

Через бойові дії Державна служба статистики затримує публікацію даних, які відображають фінансові результати діяльності мікропідприємств, що ускладнює аналіз їх втрат внаслідок війни. Однак в цьому контексті варто звернути увагу на результати

низки опитувань українського бізнесу. Так, за результатами опитування порталу “Дія”, у березні-квітні 2022 р. повністю зупинили або призупинили діяльність близько 80% всіх підприємств України. Станом на червень – 18% підприємств не відновлювали роботи, близько 45% підприємств частково призупинили діяльність і лише 10% працювали на довоєнних умовах або краще [10]. Опитування Європейської бізнес-асоціації, яке було проведено у серпні 2022 р. для малого і середнього бізнесу, свідчить, що лише 5% малих і середніх підприємств не зазнали втрат під час війни [11]. Інше опитування Європейської бізнес-асоціації, яке було проведено у січні 2023 р., розкриває нові проблеми діяльності українського бізнесу загалом, і мікропідприємств зокрема, які пов'язані із вимкненням електроенергії. Так, за результатами опитування, 83% українського бізнесу зазнало втрат внаслідок перебоїв з електропостачанням та необхідністю закупівлі і використання генераторів. Окрім цього, 46% бізнесу працює з деякими обмеженнями, які пов'язані з негативним впливом війни [12].

Проблеми діяльності мікропідприємництва потребують швидкого вирішення, адже вони розвивають місцеву економіку та забезпечують робочими місцями більше трьох мільйонів громадян. Одним із основних напрямів у період війни є розвиток кредитування, що дасть змогу як поповнити обігові кошти, так і використати позики для адаптації бізнесу до нових споживчих потреб.

Разом з тим, потрібно зауважити, що розвиток кредитування мікропідприємств в умовах воєнного часу залежить від таких основних умов, як: 1) спрямованість грошово-кредитної політики Національного банку України на боротьбу монетарними методами з немонетарною інфляцією; 2) зростання кредитних ризиків, які випливають із погіршення фінансово-економічного стану

мікропідприємств та непередбачуваності економічної кон'юнктури; 3) політика уряду щодо реалізації програм розвитку мікропідприємництва.

Від реалізації перелічених вище умов на практиці залежить динаміка банківського кредитування мікропідприємств в Україні (рис. 1).

Як свідчать дані рис. 1, обсяги банківського кредитування мікропідприємств в Україні у 2020–2022 рр. в національній валюті мали позитивну динаміку, зокрема й під час воєнного стану до червня 2022 р. (рис. 2), однак зміна монетарних умов призвела до формування негативних тенденцій кредитування мікробізнесу.

Дані рис. 2 свідчать, що облікова ставка не має тісного зв'язку з динамікою процентних ставок за кредитами мікропідприємствам. Однак з лагом в три місяці зміна облікової ставки призводить до зміни обсягів кредитування мікробізнесу. Це обумовлено не взаємозв'язком облікової та процентної ставки за кредитами мікропідприємствам, а

тим, що зміна облікової відображає загальні монетарні умови банківського кредитування, які призводять до обмеження кредитної активності банків. Так, з одного боку, підвищення облікової ставки призводить до підвищення ставки за кредитами рефінансування та підвищення вартості кредитних ресурсів; а з іншого боку – підвищення облікової ставки автоматично підвищує ставку за депозитними сертифікатами НБУ та трансформує їх у привабливий інструмент розміщення банківських активів в умовах не лише воєнного стану, а й в період мирного часу. Підвищення процентної ставки за депозитними сертифікатами до 23% річних, безумовно, дестимулює банківське кредитування мікропідприємств, адже розміщення коштів на депозитні сертифікати фактично не несе ризиків для банків та дає можливість отримати гарантований прибуток.

Ефективність підвищення облікової ставки Національного банку України та ставки за депозитними сертифікатами є сумнівною, адже такі заходи спрямовані

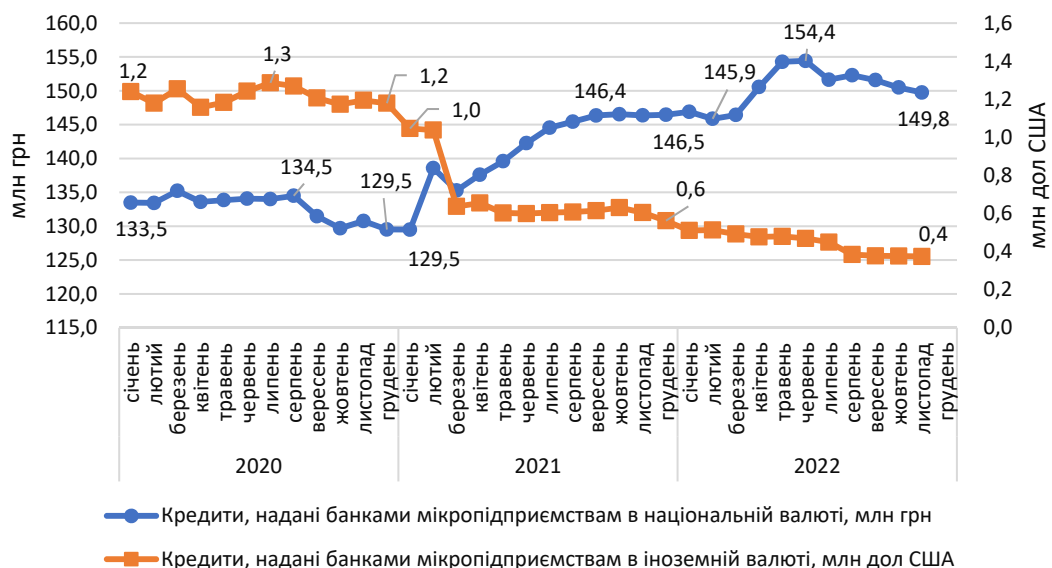

Рис. 1. Динаміка банківського кредитування мікропідприємств України у 2020–2022 рр.*

*Побудовано на основі [13].

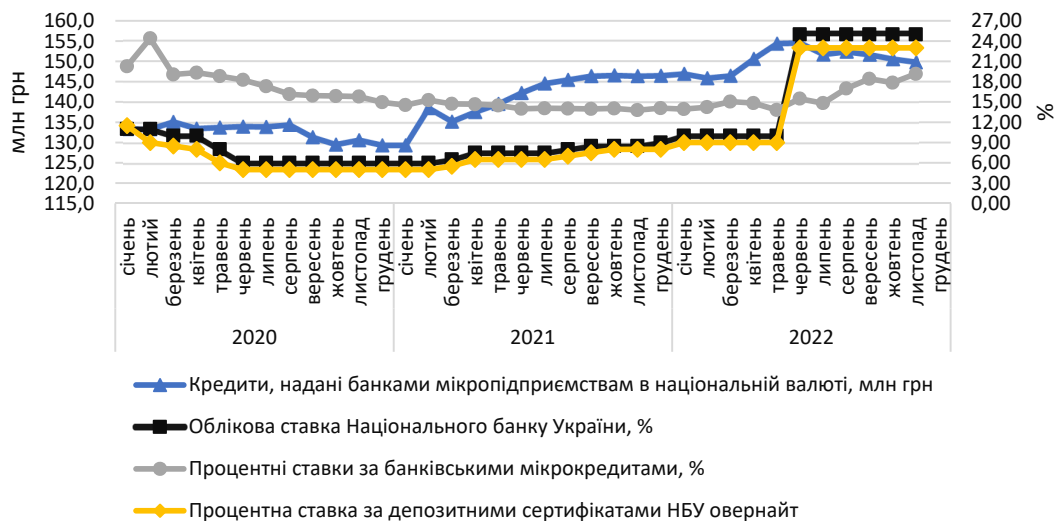

Рис. 2. Динаміка банківського кредитування мікропідприємств України, облікової ставки НБУ та процентних ставок за кредитами у 2020–2022 рр.*

*Побудовано на основі [13].

на боротьбу з інфляцією попиту. Однак, зважаючи на те, що обсяг грошової маси в Україні на період підвищення облікової ставки до 25% (червень 2022 р.) в 1,8 раза менший, ніж обсяг ВВП, скоригований на втрати, пов'язані з війною, тобто зменшений на 30% [13], то інфляції попиту не може існувати за таких умов. Разом з тим, незважаючи на розрив логістичних ланцюгів, блокаду морських портів, зміну структури експорту й імпорту, зміну пріоритетів споживчого попиту та підвищення офіційного курсу національної валюти на 31%, а готівкового валютного курсу на тіньовому валютному ринку – на 40% (що й призвело до зростання цін), Національний банк України продовжив реалізовувати режим інфляційного таргетування, який не відповідає вимогам воєнного часу. Тим паче, в умовах монетарного фінансування державного бюджету обсягом 400 млрд грн за 2022 р.

В умовах воєнного стану суттєво зросли кредитні ризики, зокрема й у сегменті кредитування мікробізнесу, які пов'язані з

погіршенням фінансово-економічного стану мікропідприємств та втратами бізнесу внаслідок бойових дій. Аналіз кредитних ризиків, в умовах неможливості збору статистичних даних від підприємств в повному обсязі, доцільно провести на основі кон'юнктурних опитувань Національного банку України (рис. 3).

Так, дані рис. 3 свідчать, що малі підприємства, до групи яких належать мікропідприємства, негативно оцінювали свій фінансовий стан ще до початку повномасштабної війни. Починаючи з другого кварталу 2022 р., оцінка поточного фінансово-економічного стану була вкрай негативною (особливо, порівняно з середніми і великими підприємствами), що, ймовірно, негативно вплинуло на умови банківського кредитування мікропідприємств.

Разом з тим, варто звернути увагу на певний парадокс. Адже погіршення фінансово-економічного стану мікропідприємств внаслідок бойових дій не вплинуло негативно на оцінку респондентів щодо умов

ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

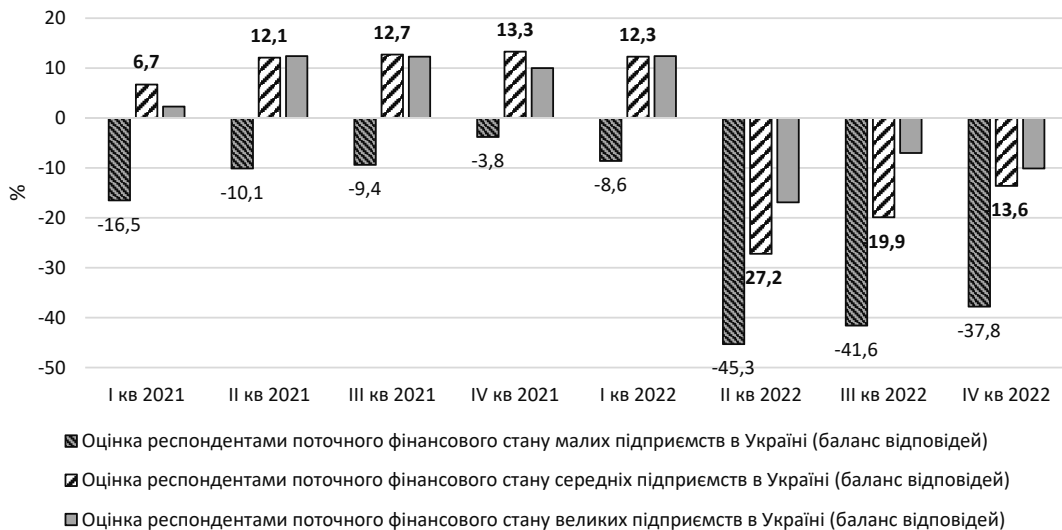

Рис. 3. Оцінка респондентами поточного і майбутнього фінансово-економічного стану малих підприємств України у 2021–2022 рр.*

*Побудовано на основі [13].

кредитування. Навпаки, для малих підприємств умови кредитування стали кращими

(рис. 4), однак, обсяг кредитування зменшився (див. рис. 1).

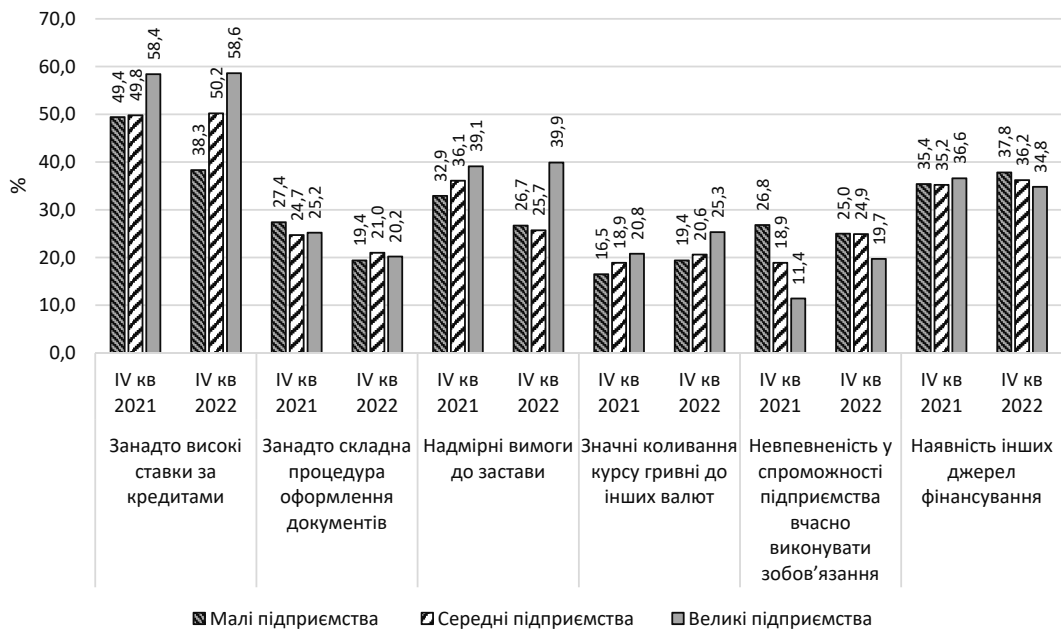

Рис. 4. Результати опитування НБУ підприємств щодо умов кредитування у 2021–2022 рр.*

*Побудовано на основі [13].

Як свідчать дані рис. 4, за підсумками четвертого кварталу 2022 р. 38,3% респондентів із загальної кількості малих підприємств зазначили, що основною перешкодою на шляху до отримання кредиту є занадто високі процентні ставки. Варто зауважити, що в четвертому кварталі 2021 р. 49,4% респондентів з-поміж малих підприємств зазначали, що процентні ставки за кредитами були надто високими. Це свідчить, що у 2022 р. умови щодо процентної ставки для мікропідприємств покращилися. Окрім цього, респонденти з-поміж малих підприємств відзначають покращення кредитних умов за всіма іншими параметрами, зображеними на рис. 4, окрім коливання валютного курсу.

Разом з тим, незважаючи на покращення умов банківського кредитування малих і мікропідприємств у четвертому кварталі 2022 р., порівняно з четвертим кварталом 2021 р., обсяги кредитування мікропідприємств залишаються незначними і становлять лише 22% від загального кредитного портфеля банків України. Водночас умови кредитування малих підприємств загалом є кращими, ніж середніх і великих. Більше того, 37,8% респондентів з-поміж малих підприємств відзначають наявність інших джерел фінансування, ніж банківські кредити. Це свідчить про недовіру до кредитного механізму розвитку мікропідприємств, а також про відсутність ефективною взаємодії між банківським сектором та мікропідприємствами.

В контексті аналізу кредитування мікробізнесу в Україні в період воєнного стану варто звернути увагу на строковість кредитів. Так, за даними Національного банку України, частка кредитів строком до одного року у кредитному портфелі мікропідприємств становить 68,5%; частка кредитів строком від одного до п'яти років – 21,4%; а частка кредитів строком понад 5 – стано-

вить лише 10,1% (для порівняння, в Європейському Союзі строковість кредитів для малого бізнесу має таку структуру: до одного року – 26%; від 1 до 5 років – 31%; понад 5 років – 43% [14]). Така висока частка короткострокових кредитів, на наш погляд, є свідченням недовіри банків до мікропідприємств через їх чутливість до зміни макроекономічної кон'юнктури. Саме тому банки зосереджуються на кредитуванні мікропідприємств для цілей поповнення обігових коштів. Про це свідчить значно ширший перелік кредитних програм для короткострокового фінансування мікробізнесу на веб-сайтах, особливо банків іноземних банківських груп. Так, наприклад, з дев'яти кредитних програм для АТ “Укрсиббанк” п'ять передбачають кредитування поточних потреб (поповнення обігових коштів); три програми спрямовані на фінансування придбання транспорту й обладнання строком до 3 років; і лише одна спрямована на придбання комерційної нерухомості, однак з терміном фінансування не більше 5 років [15]. Тобто банк взагалі не пропонує інвестиційних програм строком більше 5 років для малого і середнього бізнесу. АТ “Райффайзен банк” пропонує дві програми для розвитку бізнесу (кредит “Розвиток” та інвестиційний кредит на купівлю авто/обладнання/нерухомості), а також програми для підтримки аграріїв на 3-5 років. Інші програми Райффайзен банку для бізнесу є короткостроковими – на поповнення обігових коштів, овердрафт тощо [16]. ОТП Банк також пропонує інвестиційний кредит “Миттєвий” строком до 5 років. Інші кредитні програми, навіть в рамках державної програми “Доступні кредити 5-7-9”, мають строковість до трьох років, а більшість кредитних програм є короткостроковими (овердрафт, кредитні лінії тощо) [17].

Таким чином, на основі контент-аналізу веб-сайтів банків іноземних банківських

груп можемо зробити висновок про короткостроковість їхніх програм із кредитування мікропідприємств, які дають можливість мікробізнесу існувати в умовах воєнного стану, однак не створюють підґрунтя для розвитку та розширення діяльності.

З метою збільшення строковості банківського кредитування та покращення кредитних умов для українського бізнесу Кабінет Міністрів України запропонував державну програму “Доступні кредити 5-7-9”, яка за допомогою банків-партнерів спрямована на стимулювання кредитування реального сектору економіки та досягнення цілей щодо розвитку підприємництва, зокрема мікробізнесу. Однак на практиці строковість кредитів у межах програми не відрізняється від кредитів банків, адже для інвестиційного кредиту граничним є термін 5 років, а для кредиту на поповнення обіго-

вих коштів – 3 роки [18]. Тому ефективність цієї програми, з точки зору формування основ для розвитку довгострокового фінансування та розширення горизонтів бізнес-планування українського бізнесу загалом, а мікропідприємств зокрема, можна поставити під сумнів.

Разом з тим, позитивним аспектом реалізації державної програми “Доступні кредити 5-7-9” є зниження відсоткових ставок для українських підприємств, що дає змогу їм як підтримати позитивний рівень рентабельності, так і залучити середньострокове фінансування.

Зупинимось детальніше на дослідженні ролі державної програми “Доступні кредити 5-7-9” для розвитку кредитування мікробізнесу в Україні (рис. 5).

Дані рис. 5 свідчать, що кредити, надані в рамках державної програми “Доступні кре-

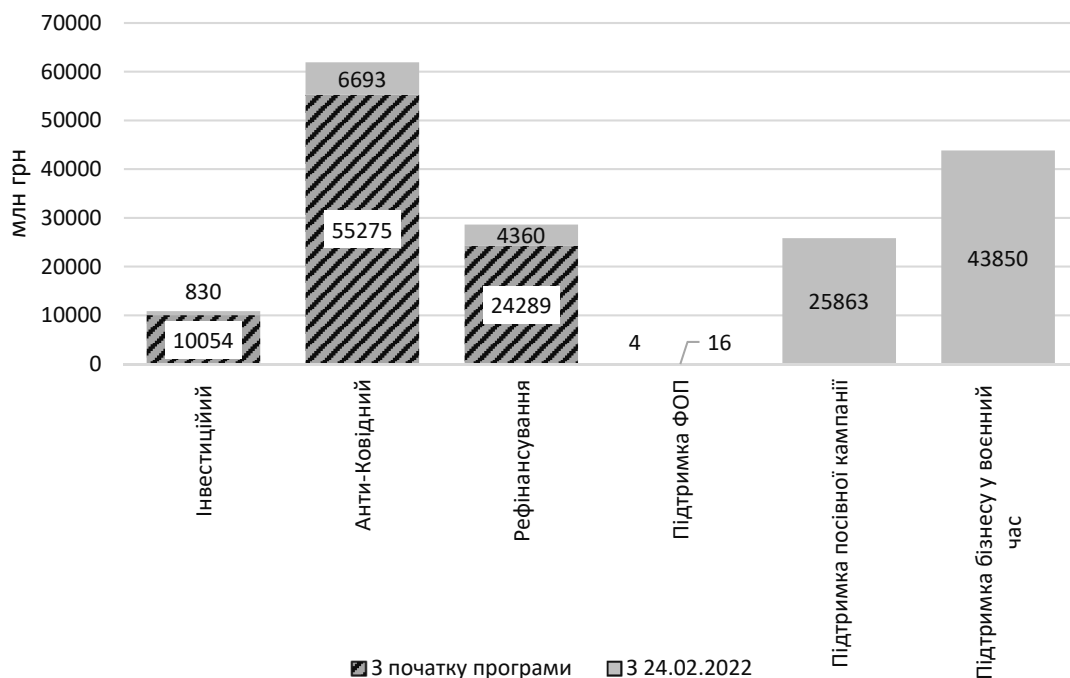

Рис. 5. Результати кредитування українського бізнесу в межах державної програми “Доступні кредити 5-7-9”*

*Побудовано на основі [19].

дита 5-7-9" в період воєнного стану, в основному були спрямовані на цілі щодо підтримки посівної кампанії (25,863 млрд грн) та підтримки бізнесу (43,850 млрд грн). Строковість таких кредитів не перевищує трьох років. Натомість інвестиційний кредит було надано лише на 830 млн грн. Звичайно, можна врахувати те, що в умовах воєнного стану та війни доволі важко планувати діяльність на середньо- і довгострокову перспективу. Однак державі доцільно розробити політику розвитку тилкових територій, де не було бойових дій, а ракетні обстріли вже не є настільки загрозливими, як на початку війни. Одним із механізмів розвитку тилкових територій, підприємств-виробників критично необхідної продукції та товарів з високою доданою вартістю, будівництва нових виробничих потужностей і переміщення підприємств із прифронтових територій може стати інвестиційне кредитування строком на 5-10 років у значно більших масштабах, ніж було надано за період воєнного стану.

Аналізуючи особливості кредитування в межах державної програми "Доступні кредити 5-7-9", варто зауважити, що наявна статистика не групує підприємства за розміром, а отже, не можна точно дослідити обсяги кредитних коштів, спрямованих на фінансування мікробізнесу. Однак на рис. 5 відображено дані щодо підтримки ФОП, які в сукупному обсязі коштів програми мають мізерну частку – лише 16 млн грн.

Загалом державна програма відіграла позитивну роль для кредитного забезпечення розвитку українського бізнесу як в умовах коронавірусу, так і в умовах воєнного стану. Адже на увагу заслуговує не лише низька відсоткова ставка, а й рівень покриття кредиту державною гарантією у розмірі 50% від суми заборгованості.

Проте державна програма "Доступні кредити 5-7-9" могла б бути значно ефективнішою

за умови виокремлення кількох конкретних цілей кредитування, окрім існуючих, зокрема:

1. Цільове кредитування переробної промисловості на цілі з модернізації виробництва. Така програма є надзвичайно важливою для національної економіки, яка зазнала значних втрат від війни та є імпортозалежною і ризикує збільшити імпортозалежність після завершення війни. Переробна промисловість може стати локомотивом повоєнного відновлення національної економіки та сприятиме як зростанню ВВП, так і збільшенню надходжень до державного бюджету.

2. Інвестиційне кредитування на цілі розширення виробничих потужностей, будівництво нових виробничих цехів, будівництво ферм тощо. Розширення виробничих потужностей і будівництво нових виробничих цехів є актуальним, передусім, для переміщених підприємств із зони бойових дій, а також для тих підприємств, які бажають переорієнтувати свою діяльність на задоволення нових пріоритетів попиту, пов'язаних із забезпеченням армії та критичної інфраструктури. Щодо будівництва нових ферм, то така ціль кредитування покликана переорієнтувати розвиток сировинного аграрного сектору України на переробне сільське господарство, що даватиме більший дохід та буде менше залежати від заблокованих морських шляхів.

3. Кредитування сімейного фермерства. Розвиток сімейного фермерства дасть змогу покращити стан сільської економіки й економіки малих об'єднаних територіальних громад, а також убезпечити країну від масової еміграції на фоні зниження добробуту населення внаслідок бойових дій. Сімейні ферми, як один із видів мікропідприємств, є важливими для забезпечення національної і місцевої продовольчої безпеки та можуть стати осередками створення робочих місць в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови економіки.

Збільшення коштів для цільового розвитку українського бізнесу загалом і мікробізнесу зокрема має стати пріоритетним у межах стратегії розвитку національної економіки в період воєнного стану. Адже високі процентні ставки за активними та пасивними операціями Національного банку України перешкоджають розвитку банківського кредитування мікропідприємництва.

Окрім цього, варто зауважити, що із затягуванням бойових дій кредитні ризики зростатимуть, що вимагатиме від банків збільшувати відрахування до резервів за кредитними операціями. Відтак доцільним було б створити державну компанію з управління активами на базі виведених у 2022 р. банків з ринку. Вона має займатися викупом проблемних кредитів у банків з метою зменшення навантаження на банківські баланси та збільшення їх рентабельності, що в кінцевому підсумку сприятиме розвитку кредитування мікробізнесу. Поряд з цим, доцільно розробити державну програму гарантування банківських кредитів за аналогією до програми “Доступні кредити 5-7-9”. Адже розподіл кредитних ризиків між державою та банками також сприятиме розвитку кредитування мікробізнесу.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок про те, що внаслідок неефективної монетарної політики Національного банку України та зростання кредитних ризиків, зумовлених війною, кредитування українського мікробізнесу є недостатнім для його розвитку і протистояння викликам воєнного часу. Високі процентні ставки та відсутність передбачуваності макроекономічної кон'юнктури зумовлюють формування короткострокового портфеля кредитів мікропідприємств, де кредити строком до одного року становлять близько 70% портфеля. Відтак, державна програма “Доступні кредити 5-7-9” є вдалим рішенням Кабінету Міністрів України, спрямованим на

створення умов для підтримки розвитку мікробізнесу в умовах воєнного часу. Разом з тим, існуюча програма потребує вдосконалення в контексті встановлення конкретних цілей кредитування мікропідприємств, спрямованих на розвиток переробної промисловості, виробничої інфраструктури мікробізнесу, а також розвитку сімейного фермерства. В кінцевому підсумку це дасть змогу підвищити рівень розвитку місцевої економіки, збільшити кількість робочих місць і забезпечити добробут населення України.

Розширення програм кредитування та збільшення обсягів кредитування мікробізнесу в Україні за рахунок державної підтримки матиме значно вищий ефект для розвитку національної економіки, ніж монетарне фінансування державного бюджету. Адже позичальник кредитних коштів змушений буде підвищувати ефективність власної діяльності з метою своєчасного повернення кредиту, а розширення виробництва сприятиме збільшенню надходжень до державного бюджету у вигляді податків. Натомість пряме фінансування державного бюджету має короткостроковий ефект та збільшує державний борг, що призводить до додаткового навантаження на бюджет і зниження суверенних рейтингів держави.

З метою розширення та деталізації проблематики кредитування мікропідприємств в Україні перспективними стануть наукові дослідження світового досвіду політики кредитування малого і середнього бізнесу в умовах повоєнної відбудови економіки.

Список використаних джерел

1. Версаль Н. І. Переваги та недоліки зовнішніх джерел фінансування малих та середніх підприємств в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. №1. С. 182–194.
2. Жаворонок А. В. *Сучасний стан кредитування малого бізнесу та його роль у розвитку*

національної економіки. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Т. 2. Вип. 18. С. 158–177.

3. Лапішко М. Л., Косик В. Ю. Державна підтримка кредитування малого та середнього бізнесу: здобутки та проблеми. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. Вип. 5 (32). С. 135–141.

4. Назлуханян С. С. Особливості та проблеми банківського кредитування малого бізнесу в Україні. Соціально-гуманітарний вісник. 2019. Вип. 25. С. 183–187.

5. Погореленко Н. П., Коваль В. О. Кредитування малого та середнього бізнесу: аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2021. Т. 21. Вип. 4 (47). С. 218–233.

6. Руда О. Л., Турчик М. М. Організація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Ефективна економіка. 2018. №10. С. 1–7.

7. Ступницький О. І., Волга В. О. Мікрокредитування малого бізнесу в Україні: досвід ЕС та напрямки реформування. Вісник Маріупольського державного університету. Економіка. 2015. Вип. 9. С. 48–58.

8. Шелудько С. А., Тараненко Д. С. Банківське кредитування в стратегії фінансування мікро-, малого та середнього бізнесу. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2021. № 5–6. С. 282–283.

9. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

10. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. URL : <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>.

11. Павлиш О. 20% малого і середнього бізнесу втратили понад \$100 тисяч через війну – опитування. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/16/690482>.

12. Жирій К. Через війну 80% компаній зіткнулися з падінням бізнесу – опиту-

вання. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/chez-viynu-80-kompaniy-zitknulisya-z-padinnjam-biznesu-opituvannya-12127062.html>.

13. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua>.

14. Офіційний сайт Європейського центрального банку. URL : <https://www.ecb.europa.eu>.

15. Офіційний сайт АТ “Укрсиббанк”. URL : <https://ukrsibbank.com/middle-and-small-business/credits>.

16. Офіційний сайт АТ “Райффайзен банк”. URL : <https://raiffeisen.ua/biznesu/kredity>.

17. Офіційний сайт АТ “ОТП Банк”. URL : <https://www.otpbank.com.ua/smb/products-financing/>

18. Державна програма “Доступні кредити 5-7-9”. URL : <https://5-7-9.gov.ua/#prog>.

19. Офіційний сайт Фонду розвитку підприємства. URL : <https://bdf.gov.ua/uk/pro-nuf>.

References

1. Versal, N. I. (2020). *Perevahy ta nedoliki zovnishnikh dzhерel finansuvannya malykh ta serednikh pidpriemstv v Ukraini* [Advantages and disadvantages of external sources of financing of small and medium-sized enterprises in Ukraine]. *Ekonomichniy chasopys Skhidnoevropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic journal of Lesya Ukrainka East European National University*, 1, 182–194 [in Ukrainian].

2. Zhavoronok, A. V. (2022). *Suchasnyi stan kredyuvannya maloho biznesu ta yoho rol u rozvytku natsionalnoi ekonomiky* [The current state of small business lending and its role in the development of the national economy]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Actual Problems of the Development of Economy of Region*, 18(2), 158–177 [in Ukrainian].

3. Lapishko, M. L., Kosyk, V. Yu. (2021). *Derzhavna pidtrymka kredyuvannya maloho ta serednogo biznesu: zdobutky ta problemy* [State support for lending to small and medium-sized businesses: achievements and problems]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern*

Europe: Economy, Business and Management, 5 (32), 135–141 [in Ukrainian].

4. Nazlukhanian, S. S. (2019). *Osoblyvosti ta problemy bankivskoho kredytuvannia maloho biznesu v Ukraini* [Peculiarities and problems of bank lending to small businesses in Ukraine]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk – Social and Humanitarian Bulletin*, 25, 183–187 [in Ukrainian].

5. Pohorelenko, N. P., Koval, V. O. (2021). *Kredytuvannia maloho ta serednoho biznesu: analiz diiuchykh umov ta pidkhody do pidvyshchennia efektyvnosti yoho derzhavnoi pidtrymky* [Lending to small and medium-sized businesses: analysis of current conditions and approaches to increasing the efficiency of its state support]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia – Market Economy: Modern Management Theory and Practice*, 4 (47), 218–233 [in Ukrainian].

6. Ruda, O. L., Turchyk, M. M. (2018). *Orhanizatsiia bankivskoho kredytuvannia maloho ta serednoho biznesu v Ukraini* [Organization of bank lending to small and medium-sized businesses in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 10, 1–7 [in Ukrainian].

7. Stupnytskyi, O. I., Volha, V. O. (2015). *Mikrokredytuvannia maloho biznesu v Ukraini: dosvid ES ta napriamky reformuvannia* [Microcrediting of small businesses in Ukraine: EU experience and reform directions]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomika – Bulletin of the Mariupol State University. Economy*, 9, 48–58 [in Ukrainian].

8. Sheludko, S. A., Taranenko, D. S. (2021). *Bankivske kredytuvannia v stratehii finansuvannia mikro-, maloho ta serednoho biznesu* [Bank lending in the financing strategy of micro, small and medium businesses]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, 5–6, 282–283 [in Ukrainian].

9. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky – Official website of the State Statistics Service. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

10. *Stan ta potreby biznesu v umovakh viiny: rezultaty opytuvannia* [State and needs of business in war conditions: survey results]. Available at: <https://business.djia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>.

11. Pavlysh, O. (2022). *20% maloho i serednoho biznesu vtratyly ponad \$100 tysiach cherez viinu – opytuvannia* [20% of small and medium-sized businesses lost more than \$100,000 due to the war – survey]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/16/690482>.

12. Zhyrii, K. (2022). *Cherez viinu 80% kompanii zitknulysia z padinniam biznesu – opytuvannia* [Because of the war, 80% of companies faced a drop in business – survey]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/cherez-viynu-80-kompaniy-zitknulysya-z-padinniam-biznesu-opituvannya-12127062.html>.

13. Ofitsiyniy sait Natsionalnoho banku Ukrainy – Official website of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua>.

14. Ofitsiyniy sait Yevropeiskoho tsentralnoho banku – Official website of the European Central Bank. (2022). Available at: <https://www.ecb.europa.eu>.

15. Ofitsiyniy sait AT "Ukrsybbank" – Official website of JSC "Ukrsibbank". Available at: <https://ukrsibbank.com/middle-and-small-business/credits>.

16. Ofitsiyniy sait AT "Raiffaizen bank". – Official website of JSC "Raiffeisen Bank". Available at: <https://raiffeisen.ua/biznesu/kredyty>.

17. Ofitsiyniy sait AT "OTP Bank" – Official website of JSC "OTP Bank". Available at: <https://www.otpbank.com.ua/smb/products-financing/>

18. *Derzhavna prohrama "Dostupni kredyty 5-7-9"* – State program "Affordable loans 5-7-9". Available at: <https://5-7-9.gov.ua/#prog>.

19. Ofitsiyniy sait Fondu rozvytku pidpriemnytstva – Official website of the Entrepreneurship Development Fund. Available at: <https://bdf.gov.ua/uk/pro-nuf>.